

Belçika’da İslam ve İslam’ın Kurumsal Temsili

Kadir CANATAN¹

ÖZ

Bu makale, Belçika’da İslam’ın tanınma sürecini ve bu süreçte yapılan tartışmaları ele almaktadır. Her ne kadar Belçika Avrupa’da İslam’ı resmen ilk tanıyan ülkelerden biri olmuşsa da bu tanınma pratikte Müslümanlara yarar sağlayan bir gelişme olmamıştır. Çünkü Belçika yasaları dini bir gruba tanınmasından sonra temsili bir organın oluşturulmasını gerekli görmektedir. İşte bu organın oluşturulamaması resmi tanınmanın beraberinde getirdiği imkânların kullanılmasının önüne geçmiştir. Geç bir tarihte temsili bir organın oluşturulması için ortaya çıkan Müslüman girişimleri Belçika devleti desteklemesi gerekirken, aşırı grupların temsilini önlemek amacıyla müdahaleler yapması tartışmalara yeni bir boyut eklemiştir. 2000’li yıllara girerken nihayet Belçika hükümeti temsili organı kabul etmek zorunda kalmıştır. Ama bundan sonraki süreçte tartışmalar bitmemiş, bu kez “Avrupa İslamı” ya da “Belçika İslamı” adıyla yeni bir tartışma başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Belçika, İslam, İslam’ın Kurumsal Tanınması ve Temsili, Din-Devlet İlişkileri.

Islam in Belgium and Institutional Representation of Islam

ABSTRACT

This article deals with the process of Islam's recognition in Belgium and the debates made during this process. Although Belgium was one of the first countries to officially recognize Islam in Europe, this recognition was not practically beneficial to Muslims. Because Belgian law requires the establishment of a representative body after the recognition of a religious group. The inability to form this body has prevented the use of the opportunities of formal recognition. The Muslim initiatives that emerged in order to establish a representative body later should support the Belgian state, while interventions to prevent the representation of extremist groups have added a new dimension to the discussions. In the 2000s, the Belgian government was finally forced to accept the representative body. However, the discussions did not end in the following period and this time a new debate started with the name of “European Islam” or “Belgian Islam”.

Keywords: Belgium, Islam, Institutional Recognition and Representation of Islam, Religion-State Relations.

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr

Giriş

Diğer Avrupa ülkeleri gibi Belçika'da, geçen yüzyılın ortalarından itibaren aldığı yabancı işgücü göçünün sonucu olarak çokkültürlü ve çokdinli bir ülke haline geldi. 2018 yılı verilerine göre Belçika'da yabancı kökenli 1.358.000 göçmen yaşamaktadır. Bu rakam ülkenin genel nüfusuna oranla yüzde 12 oranında bir yekûnu teşkil etmektedir.² Ülkede yaşayan yabancı kökenli nüfusun tümünün Avrupa dışından ve Müslüman olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Bilakis yabancı nüfusun yarısından biraz fazlasını (yüzde 67) Avrupa Birliği ülkelerinin vatandaşları oluşturmaktadır. Nüfusları itibariyle üç büyük azınlık grup Fransız, İtalyan ve Hollanda kökenlidir. Yabancıların çok önemli bir kısmı başkent Brüksel'de yoğunlaşmış durumdadır. Bunun sebebi, Brüksel'de AB ve NATO gibi kurumların bulunması nedeniyle bu kentte AB ülke vatandaşları belirgin bir varlık göstermektedir. Müslümanlar, Brüksel yanında maden ocakları sebebiyle Limburg bölgesinde ve ayrıca Gent ile Anvers kentlerinde yerleşik bulunmaktadır.

Diğer Avrupa ülkelerine kıyasla, kolonyal dönem de dâhil olmak üzere Belçika'nın İslam'la toplumsal bir teması ve tecrübesi yoktu. İlk ilişki, 1964 yılında Fas ve 1965 yılında Türkiye ile imzalanan göç sözleşmelerinin sonucu olarak Belçika'ya gelen göçmenler yoluyla kuruldu.³ Başlangıçta misafir işçi olarak algılanan bu gruplar zamanla aile birleşimi ve kendilerine duyulan yapısal ihtiyaç nedeniyle yerleşik kaldılar ve böylelikle Müslüman bir azınlık Belçika'da boy vermeye başladı.

Şu an ülkede tam olarak ne kadar Müslüman bulunduğunu tespit etmenin önünde iki büyük engel durmaktadır. İlk olarak Belçika'da yapılan nüfus

² Kerncijfers, Statistisch Overzicht van België, Sh. 17, Statbel, Sh. het Belgische statistiekbureau, Brussel 2018.

³ F. Dassetto, "Belçika'da İslam'ın Yirmi Yılı", Sh. 161, Kadir Canatan (Ed.), Avrupa'da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul 2005.

sayımlarında vatandaşların ve yabancıların dini kimlikleri sorulmamaktadır. İkinci olarak hızlı bir şekilde vatandaşlık kazanma yolunu açan Belçika'da pek çok göçmen "Belçikalı" olmakta ve dolayısıyla yabancı nüfus üzerinden göçmenlerin dini kimlikleri hakkında bir tahmin yürütmek mümkün olmamaktadır. 2010 yılında yapılan bir tahmine göre 400-450 bin yabancı ya da göçmenin Müslüman olduğu sanılıyordu. O zaman doğal olarak Belçika nüfusu 11 milyon civarında olup bu nüfusun yüzde 3,5-4 oranını Müslümanlar oluşturuyordu.⁴ Leuven Katolik Üniversitesi'ne bağlı Sosyolojik Araştırma Enstitüsü çalışanlarından Jan Hertogen tarafından yapılan bir hesaba göre bugün Belçika'da 728.000 Müslüman yaşamaktadır. Araştırmacıya göre bu Müslüman kitlenin 400.000'i kendi inancını aktif bir şekilde yaşamaktadır. Belçika'nın Standaard gazetesi bu rakama dayanarak İslam'ı "Belçika'nın en büyük dini" olarak tanımlamıştır.⁵

Müslüman nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Faslılar oluşturmaktadır. Bu etnik gruplara mensup olan bireylerin çoğunluğu Belçika vatandaşlığına geçmiş durumdadır. Diğer önemli Müslüman gruplar Pakistan, İran, Tunus, Suriye ve Afganistan gibi ülkelerden gelmiş bulunmaktadır. Şüphesiz her zaman Avrupa ülkelerinde yerli ve mühtedi bir grup da Müslüman nüfusa dâhil olmaktadır, ancak bunların sayıları tam olarak bilinmemektedir. Müslümanların Belçika'da coğrafi dağılımı iki etken tarafından belirlenmiş bulunmaktadır. Diğer göçmen gruplar da olduğu gibi genellikle Müslümanlar da Brüksel başta olmak üzere büyük kentlerde yerleşik yaşamaktadırlar. Öte taraftan dil bölgelerine göre bir değerlendirme yapıldığında Faslılar Fransızca

⁴ Aktaran: Wannes Kojo Breine, Moslims en moskeeen in zeven europese landen, een literatuurstudie gevolgd door vier Vlaamse case-studies, Sh. 42, Universiteit Gent, Academiejaar 2010-2011.

⁵ Ruben Mooijman, "İslam is de grootste religie van het land", http://www.standaard.be/cnt/dmf20160318_02190366 (06.03.2019).

dil bölgesi olan Walonya’da, Türkler ise Flemenkçe dilinin konuşulduğu Flaman bölgesinde yoğunlaşmış bulunmaktadırlar.

Kilise-Devlet İlişkilerine Dair Yasal ve Anayasal Düzenlemeler

Belçika’da yetmişli yılların başından itibaren İslam’la ilgili olarak yapılan düzenlemeler ve İslam’ın kurumsal temsilini, başlıca iki etkenin belirlediğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki şüphesiz ki anayasal ilkelerdir. Anayasal ilkeler, genel düzenleyici ilkeler olup bunun dışına çıkılması mümkün değildir. İkincisi ise entegrasyon politikaları ve bu kapsamda din ve kültürle ilgili olarak alınan kararlardır. Bizi burada özellikle anayasal ilkeler ilgilendirmektedir.

Belçika’da kilise-devlet ilişkilerinin niteliği ılımlı bir rejim olarak nitelenmektedir. Bu rejimi ifade etmek üzere “merhametli tarafsızlık”, “koruyucu özgürlükçülük” veya “nisbi ayrılık ve karşılıklı bağımsızlık” olarak kavramlar kullanılmaktadır.⁶ Bunlarla anlatılmak istenen şey, aslında Belçika’da laikliğin Fransız tarzı sert laiklik olmadığıdır. Bu ülkede laiklik ya da din-devlet ilişkileri, 1831 tarihli liberal bir anayasada ifadesine kavuşan üçlü bir toplumsal bloklaşmanın (*verzuijing*) eseridir. Ülkede etkin olan liberal, sosyalist ve Katolik güçlerin uzlaşmasıyla anayasal çerçeve çizilmiştir.

Belçika anayasasında din-devlet ilişkilerin düzenleyen dört madde bulunmaktadır. Bu maddelerden ilki “din özgürlüğü”nü güvence altına almaktadır (Madde 19). Bu maddeye göre anayasa din özgürlüğü, bunun kamusal uygulanmasını ve ifade özgürlüğünü garanti etmektedir. İkinci ilke,

⁶ L.L. Christians, ‘Financiering van de erediensten: kritische elementen van vergelijkinge rechtswetenschap’,

Nieuw Tijdschrift voor politiek 1999-5, p. 38-44.

hiç kimsenin bir ritüele katılım yapmaya ve dinlenme günlerine saygı duymaya zorlanamayacağını ele almaktadır (Madde 20). Üçüncü ilke, hangi din olursa olsun devletin din adamı ve ruhanilerin atanma işlemine karışamayacağını ifade etmektedir (Madde 21). Din görevlilerinin atanması devletin tasarrufu dışında bir konu olup ilgili dinin kurumları bu işi yapmaya yetkilidirler. Buna karşın anayasanın bir başka ilkesi, din görevlilerinin ücret ve emekliliklerini devlete yüklemektedir (Madde 181). Bu özellikle bu son ilke, Belçika'da tam olarak din-devlet işlerinin ayrılmadığını belirtmek için bir argüman olarak kullanılmaktadır.

Belçika anayasal ilkelerden hareketle, ülkedeki dinleri resmi olarak bir tanınma prosedürüne tabi kılmaktadır. Bu tanınma din kurumlarının devlet imkânlarından yararlanmasını güvence altına almakta ve resmi bir kurum yoluyla temsiline imkân tanımaktadır. Hatta ikinci husus, o kadar önemli bir mesele ki, temsili kurum oluşturulmadan resmi tanınma fazla bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü devlet kendisine bir muhatap bulmadıkça dini grupların haklarını verme konusunda çekinceli davranmaktadır.

Belçikalı devlet adamı ve tarihçi Hervé Hasquin bir dinin resmi olarak tanınması için beş şartın yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:⁷

- 1) Önemli ölçüde bir izleyicisi olması gerekmektedir. Hasquin, bunun rakamsal miktarının en az 10.000 kadar olması gerektiğini belirtmektedir;
- 2) Devletin muhatap alacağı yeterli bir örgütsel yapı mevcut olmalıdır;
- 3) Ülkede uzun süreli bir mevcudiyeti olmalıdır;
- 4) Sosyal anlamda olumlu bir katkı sağlamalıdır;
- 5) Hiçbir şekilde kamu düzenini bozmamalıdır.

⁷ "Is Belgium a Laïque State?" in Beafort, de, F., Hägg, Schie, van, P. (eds.), 2008: Separation of Church and State in Europe, with views on Sweden, Norway, The Netherlands, Belgium, France, Spain, Italy, Slovenia and Greece, 91-110

Bugüne kadar Belçika altı tane dini grubu ve cemaati, bu ilkeler ve şartlar çerçevesinde tanımış bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Katolik, protestan, Yahudi, Anglikan ve Ortodoks Hristiyanlık, İslam ve konvansiyonel olmayan liberal topluluktur.

Tanınmanın söz konusu grup ve cemaatlere sağladığı birçok fayda bulunmaktadır. Bu faydaların neler olduğunu farklı politik ve yönetsel düzlemler çerçevesinde şöyle sıralamak mümkündür:⁸ Federal hükümet din görevlilerinin maaş ve emekliliklerini ödemeyi üstlenmiş olup, mabetlerin konut ve bütçe sorunlarını karşılamak eyalet ve yerel idarelere bırakılmıştır. Bölgeler ise yerel cemaatlerin tanınma ve masraflarının bir kısmının ödenmesini uhdesine almışlardır. Tanınmış cemaatler yayın hakkı, din eğitiminin finansmanı ve miras düzenlemeleri gibi konularda da bazı haklara sahip olmaktadır. Bu işlerde temsili organa önemli roller düşmektedir. Din görevlilerinin ve dini cemaatlerin tanınma taleplerini hükümete iletme ve din eğitiminin organizasyonunda sorumlulukları bulunmaktadır.

İslam'ın Kurumsallaşması

Tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Belçika'da da İslam'ın kurumsallaşması, göç hareketlerine bağlı olarak gelişme göstermiştir. Birinci kuşak işçiler geçici olarak Belçika'da yaşadıklarını düşünüyorlar ve bu ülkede kök salma niyetinde değildiler. Sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ya erteliyorlar ya da yaşadıkları mekânlarda ve çalıştıkları fabrikalarda geçici önlemlerle karşıyorlardı. Sözelimi yaşadıkları pansiyonlarda, ya odalarında bireysel olarak namaz kılıyor ya da alt katta bir mekânı birlikte namaz kılmak için

⁸ Aktaran: Jonathan Debeer, Patrick Loobuyck & Petra Meier, Europa en zijn 'gedomesticceerde' islam. Geven de West-Europese kerk-staatregimes vorm aan de institutionalisering van de islam? Sh. 46, Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid 2011 (2) 1.

kullanıyorlardı. Bayramlarda ise bir büyük mekân bulup orada bayram namazı kılıyor ve bayramlaşıyorlardı.

Yetmişli yılların ortalarından itibaren aile birleşiminin başlamasıyla geçicilik fikri yavaş yavaş ortadan kalkmış, ikinci kuşak çocuk ve gençlerin kendi kültürlerinden uzaklaşmamaları için dernek ve cami gibi yerler açılmaya başlamıştır. Bu gelişme aynı zamanda göçün kalıcılık eğilimine girmesi anlamına geliyordu. Özellikle seksenli yıllardan itibaren cami ve dernek sayılarının arttığı görülmektedir. Bir yandan aile birleşimi diğer yandan “zincirleme göç” örgütlenmeyi ve “imece” usulü dayanışmayı teşvik etmiştir. Ancak bu kez köylerde olduğu gibi köprü, yol ve su gibi işlemler için değil, din ve kültür gibi manevi değerlerin ayakta tutulması ve geliştirilmesi için imece yapılmaktadır.

Zaman içinde kurumsallaşmanın nasıl geliştiğini anlamak için yıllara göre kurulan mescit ve cami sayılarına bakmak ilginç olacaktır. İlk mescit ve camiler, Belçika’da Müslümanların yoğun olarak yerleştikleri Brüksel bölgesinde yapılmıştır. Yetmişli yılların başında Jubelpark’ta Büyük Cami ve sadece 4 lokasyonda namaz kılınırken, seksenli yıllarda 80 kadar mescit ve cami olduğu kaydedilmiştir. Bunların 38’i Flaman, 21’i ise Valonya bölgesindedir. Mescit ve cami sayılarındaki artış, 2000’li yıllara kadar devam edecektir.⁹ Seksenli yıllardan itibaren meydana gelen önemli bir gelişme, daha önce mevcut bir bina cami ya da mescite dönüştürülürken şimdi yeni bina olarak ve minareli cami yapma istediğinin artmış olmasıdır. Bu da Avrupa’da Müslümanların kök saldığını simgeleyen en önemli belgesi olmuştur.

⁹ Dassetto, F., Ralet, O., “Mosques and minarets: tension, assertion and negotiation. Some Belgian cases”, Sh. 61-62, in Allievi, S. (edt), 2010: Mosques in Europe, why a solution has become a problem, 53-88.

Şu anki duruma bir göz atacak olursak, tam sayıları bilinmemekle birlikte tüm Belçika’da 330-400 kadar cami ve mescit olduğu tahmin edilmektedir. Türk araştırmacı Meryem Kanmaz, 330 caminin mekân ve etnik gruplara dağılımını şu şekilde vermektedir: Bu camilerin 151’i Fas ve Arapça konuşan Müslümanlara, 134 tanesi ise Türklere aittir. Camilerin büyük bir kısmı (162) Flaman bölgesinde, 92 tanesi Valonya bölgesinde, 77 tanesi ise Brüksel bölgesinde bulunmaktadır. Bu camilerin 11 tanesi minareli yeni inşa edilmiş camilerden olup buna önümüzdeki yıllarda 12 planlanmış başka cami eklenecektir.¹⁰ Şüphesiz yeni bina olarak yapılan camiler bir yandan mekân bulma sıkıntısı yaşarken, diğer yandan da kamuoyu ve siyasetten gelen baskılarla karşılaşmaktadırlar. Müslümanların yeni cami yapma girişimleri onların kalıcı olduklarını gösterirken, bu girişimlere yönelik karşı koyuşlar ise İslam’ın yerleşik hale gelmesine bir direnç olarak yorumlanmaktadır.

Camileri kendi başına yapılar olarak düşünmek, İslam’ın kurumsallaşmasının toplumsal ve siyasal boyutlarını gözardı etmek olur. Türklerin ve Arapların örgütlenme tarzlarına baktığımız zaman önemli bir fark görmekteyiz: Türkler ulusal ve merkezi bir çatı örgütü altında toplanırken, Araplar yerel ve en fazla eyalet çapında bir birliktelik oluşturmaktadırlar. Yine önemli bir fark da söz konusu göçmenlerin kendi geldikleri ülkelerle kurdukları örgütsel bağ noktasındadır: Türk örgütlenmeleri, Türkiye’deki bir siyaset ya da düşüncenin etkisi olup o çevrelerle doğrudan veya dolaylı olarak iletişim ağları içinde iken, Araplar kendi ülkelerinden ziyade genelde Arap dünyasına yönelik olup somut bir iletişim içinde bulunmamaktadırlar. Arap dünyasıyla bağlar duygusal ve fikri planda kalmaktadır. Bir üçüncü fark, camilerin işlevlerine yönelik vurgularda gözlemlenmektedir: Türkler ve Pakistanlılar camilerin

¹⁰ Kanmaz, M., “Nieuwe moskeeën in Vlaanderen, Tussen heimwee, trots en praktische Bezwaren”, in Kanmaz, M., Vandermarliere, K. (eds.), 2011: Nieuwe moskeeën in Vlaanderen, tussen heimwee en werkelijkheid, 13-28.

sosyal ve kültürel işlevlerini öne çıkarırken, Araplar dini işlevleriyle sınırlı bir cami modelini esas almaktadırlar.

Türkler ülkesel düzeyde federasyon şeklinde örgütlenmiş iki büyük çatı örgütü altında toplanmışlardır. Bunlardan biri “Belçika İslam Federasyonu” (BİF), diğeri “Belçika Diyanet Vakfı” (BDV)dır. BİF, 1986 yılında kurulmuş olup Milli Görüş çizgisinde bir kuruluştur. Kapsamlı bir şekilde dinî, sosyal ve kültürel hizmetler veren İslami bir cemaattir. Belçika çapında ülkenin farklı noktalarında 29 şubesi ve “La Vertu” ile “İbn-i Sina” enstitüleri olmak üzere 2 okulu bulunmaktadır.¹¹

Belçika Diyanet Vakfı, 1982 tarihli Belçika Kraliyet Kararnamesi ile onaylanmış bir kuruluştur. BDV, kendisine bağlı 73 camisi, 1 araştırma merkezi, 1 yatılı ve gündüzlü eğitim enstitüsü ve yüzden fazla derneği bulunan bir yapıdan oluşmaktadır. Geniş bir kitleye hizmet veren “Cenaze Nakil, Yardımlaşma ve Dayanışma fonu” ile, cami ve derneklerinde oluşturulan yüzlerce derslikte öğrencilere hitap eden, hem Türkçe hem de din derslerinin verildiği eğitim ve kültür merkezleri ile, genel merkez ve dernekleri bünyesinde oluşturulan kadın ve gençlik kolları ile ve her sene titizlikle hazırladığı hac ve umre organizasyonları ile Belçika'da yaşayan Müslüman Türk Toplumunun bir kuruluşudur.¹²

Araplar eyaletler düzeyinde, Antwerpen Camiler Birliği ve İslami Dernekler (UMIVA), Doğu ve Batı Flaman Camiler Birliği ve İslami Dernekler (UMIVOW) ve Limburg Camiler Birliği ve İslami Dernekler (UMIVEL) olmak üzere üç farklı örgüt altında bir araya gelmişlerdir. Bu örgütler bağlamında bir de “İmamlar Birliği” adıyla, teolojik sorunlara cevap vermek

¹¹ <http://www.fibif.be/index.php/2019/01/02/belcika-islam-federasyonu-da-bayrak-degisimi/> (08.03.2019).

¹² <http://www.diyamet.be/Kurumsal/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda> (08.03.2019).

ve anlaşmazlıklarda aracı olarak işlev görmek üzere bir komite oluşturulmuştur.

Bu örgütlenmeler, Belçika İslam toplumunun etnik gruplara ve dolayısıyla camilere bölündüğünü göstermektedir. Bu etnik gruplar ve camiler uzun bir süre birbirlerinden kopuk ve habersiz yaşadıkları için, Belçika Müslümanları ne ortak hizmetler geliştirebilmişler ne de İslam'ı temsil etme noktasında ulusal bir kuruluşu hayata geçirebilmişlerdir. Temsili bir organın oluşması için 2000'li yıllara kadar beklemek gerekecektir.

İslam Politikalarının Geçmişi

Amsterdam Vrije Universiteit Devlet Hukuku öğretim üyesi ve araştırmacı A. Overbeeke, Belçika İslam politikasını “tanıma”, “bütünleştirme”, “demokratikleşme” ve “güvenlik taraması” başlıkları altında dört dönem halinde incelemektedir.¹³ İlk dönemde İslam, Belçika devleti tarafından resmen ve beklenmedik bir zamanda tanınmıştır (1974). Aradan uzun bir süre geçtikten sonra İslam'ın tek bir organ tarafından temsil edilmesi beklenmiştir (1999). Her şey bu temsili organın hayata geçirilmesine bağlanmıştır. Bu olmadan Müslümanların tanınmanın nimetlerinden yararlanamayacağı vurgulanmıştır. İkibinli yılların başında (2004) hükümet demokratik bir tarzda temsili organı oluşturmak için harekete geçmiştir. Fakat buradan istenilen sonuç alınamamıştır. 2005 yılında yasanın “güvenlik taraması” ile ilgili kısmını uyarlama yoluna gitmiştir.

Avrupa'da İslam'ın resmen tanınması bağlamında söylenmesi gereken ilk şey, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla Belçika oldukça erken bir tarihte bu işe başlamıştır. Göç olgusunun geçici olarak telakki edilmesine rağmen İslam'ın tanınması yolunda ilk adım ülke olmasının gerisinde çok özel sebepler

¹³ Geduldig wachtend op de oogst? Dertig jaar islambeleid in België, Sh. 21, In: Recht van de islam 23, Editor: P. Kruijger, Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2009.

bulunmaktadır. “Belçika’da İslam’ın tanınması yolunda ilk önemli adım, 1963 yılında İslam Kültür Merkezi’nin (İKM) açılışıyla atılmıştır. Göçmen politikasını oluşturmakla görevli bulunan Kraliyet Komiserliği’nin bildirdiği gibi, Suud’la güçlü bağları olan bu örgüte Belçika hükümeti, Müslümanların kurumsallaşma ve tanınma sürecinde birinci derecede bir rol yüklemiştir. Bu tanınmanın yasal bir temele kavuşturulması epey bir vakit almıştır: Belçika’da İslam, parlamentonun tam desteğiyle 1974 yılında diğer tanınmış dinlerle eşit kılınmıştır.¹⁴

Belçika’nın iki Müslüman ülke (Fas ve Türkiye) ile 1964-65 yıllarında işgücü göçü sözleşmesi yaptığı dikkate alınırsa, bir yıl önce İslam Kültür Merkezi açılmış, göçmen alımının durdurulduğu tarihlerde de İslam resmen kabul edilmiştir. Bu kabul sürecinde göçmen Müslümanların ihtiyaç ve taleplerinin asıl faktör olmadığı açıktır. Başka bir deyişle İslam’ın kabulü ve temsili noktasında yapılan çalışmalar, tabandan gelen bir itkiyle değil, üstten gelen bir istekle ve uluslararası motiflerle ve ilişkilerle başlatılmıştır. Olayın merkezinde Suudi Arabistan ve Belçika hükümetlerinin karşılıklı çıkar ilişkileri bulunmaktadır.

Olayın arka planı hakkında Belçikalı Arabist Felice Dasetto şu bilgileri aktarmaktadır: “13 Haziran 1969 tarihinde, Suudi Arabistan kralı Faysal’ın Belçika’ya resmi ziyareti sırasında, Belçika Adalet Bakanı “Doğu Pavyonu”nun anahtarını teslim etmişti. Bu pavyon, 1897 yılında gerçekleşen uluslararası bir sergi vesilesiyle inşa edilmişti. Bina iyice eskimişti, ama Brüksel’in en güzel parklarından biri olan Jubel Park’ta ve Avrupa Topluluğu binasına birkaç yüz metre uzaklıkta yer alıyor. Bu hediye, 16 Mayıs 1968 tarihli Kraliyet Kararı gereğince 99 yıl süreyle Belçika İslam ve Kültür

¹⁴ J. Rath, K. Groenendijk ve R. Penninx, “Batı Avrupa Ülkelerinde İslam’ın Kurumsallaşması: Belçika, İngiltere ve Hollanda’da İslam’ın Tanınması ve Kurumsallaşması”, Sh. 86-87, Kadir Canatan (Ed.), Avrupa’da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul 2005.

Merkezi'ne verilmiştir. Bu karar yoluyla Dünya İslam Birliği (Rabıta), daha bir yıl önce hukuki kimliğini kazanmış olan uluslararası bir dernekle, Belçika kamu yaşamına ve Avrupa kurumları arasına girmiştir. Bu dernek, “Belçika İslam ve Kültür Merkezi” adını taşımaktadır.”¹⁵

Nasıl İslam ve Kültür Merkezi'nin bir binaya kavuşturulması ve açılmasında Suud-Belçika ilişkileri belirleyici olmuşsa, İslam'ın 1974 yılında resmen kabul edilmesinde de, o gün Petrol Krizi nedeniyle sıkıntı yaşayan Belçika'nın Suud Kraliyet ailesine yakınlaşma politikası etkili olmuştur. Suud devletine bağlı Rabıta, seksenli yıllarda da Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı imamların maaşlarını vererek bir başka kanaldan Avrupa'da İslam'ın şekillenmesinde bir faktör olmaya devam edecektir.

İslam'ın tanınması için ileri sürülen şartların birçoğu ortada yoktu. Sayısal yeterlilik olsa bile ülkede ne uzun süreli bir mevcudiyet ne de sosyal anlamda olumlu bir katkı sağlama kriteri yerine getirilmişti. Daha doğrusu bu kriterlerin sağlanıp sağlanmadığı sorgulanmamıştı. Daha da önemlisi, tanınmanın somut bir anlam ifade edebilmesi için temsili bir muhatapın olması gerekirdi, bu da ortada yoktu. Ortada sadece Suud tarafından yönetilen Rabıta adlı bir örgüt vardı ve şimdilik Belçika hükümeti onu bir müzakere organı olarak muhatap alıyordu. Oysa gerçek bir temsili organın göçmen Müslümanlar tarafından kurulması gerekiyordu. Böyle bir organın ortaya çıkması için 90'lı yılların sonuna kadar beklemek gerekecektir.

Belçika'da, İslam'ın kurumsallaşmasında ikinci derecede rol oynayan entegrasyon politikası, göçmen sorunlarının ivedilik kazanmasıyla ancak 80'li yılların sonunda siyasetin öncelikli bir konusu haline geldi. Entegrasyon politikasının yürürlüğe sokulması için 1989 yılında “Göçmen Politikası İçin Kraliyet Komiserliği” (KCM) kuruldu. Bu kuruluşun hayata geçirilmesinde

¹⁵ F. Dassetto, “Belçika'da İslam'ın Yirmi Yılı”, Sh. 160, Kadir Canatan (Ed.), Avrupa'da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul 2005.

aynı yıl göçmen ve İslam karşıtı Flaman Bloku'nun önemli bir başarı elde etmesi olmuştur. O tarihe kadar pratik olarak Belçika'da bir göçmen politikasının varlığından bahsedilemez.

Göçmen Politikası İçin Kraliyet Komiserliği'nin ilk yaptığı işlerden birisi, Müslüman göçmenlerin kendileriyle ilgili bir politika geliştirilmesi konusunda, Belçika Müslüman nüfusunun farklı kesimlerini temsil edecek bir konsey kurulması (Müslümanlar Yüksek Konseyi) önerisinde bulunmak olmuştur. Bu kurumun oluşturulmasıyla Komiserlik bir yandan Müslümanların göçmenler politikasına müzakereci bir taraf olarak katılmasını sağlamak diğer yandan da Suud'a bağlı olarak iş yapan ve hariçten gazel okuyan İslam ve Kültür Merkezi'ni devre dışı bırakmak istiyordu. En azından bu kuruluşun tekeline kırmayı amaçlamaktaydı.

Önerinin kendisine yapıldığı Belçika Adalet Bakanlığı, seçilmiş bir konseyin olmadığını söyleyerek bu öneriyi reddetmiştir. Bunu fırsat bilen İslam ve Kültür Merkezi, Faslı yöneticiler ve camiler ile Milli Görüş cemaatini harekete geçirerek ve onlarla işbirliği yaparak bir seçim organize eder ve Komiserliğin önerdiği isimle aynı ismi taşıyan bir Konsey oluşturur. Ne var ki Adalet Bakanlığı bu Konseyi de kabul etmez ve muhatap almaz. Bu arada Türkiye Diyanet camileri de bu Konseyi tanımadıklarını kamuoyuna deklare ederler.

Önceleri temsili organ olmaması sebebiyle Müslümanları muhatap almayan Belçika hükümeti, bu kez entegrasyondan sorumlu Komiserliğin önerisi ve önemli bir kısım Müslüman örgütlerin oluşturduğu Konseyi de kabul etmeyerek Müslümanları yeni bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Oysa oluşturulan temsili organa başka kurumlardan da temsilcilerin atanmasını şart koşarak daha yapıcı bir katkı sağlayabilirdi. Ancak Belçika hükümeti uzun bir süre Müslümanlar arasındaki bölünmüşlüğü istismar ederek İslam'ın resmi tanınmasından doğan hakları ve imkânları Müslümanlardan esirgemmiştir.

Siyaset ve göçmen örgütler arasında bu gerilimler yaşanırken, bazı teolog ve aydınlar arasında da Müslümanların tek bir örgüt altında temsil edilmesinin anlamı üzerine tartışmalar başlamıştır. Birçok kanaat önderi ve aydın, Belçika hükümetinin Katolik Kilisesi tecrübesi üzerinden İslam’a müdahil olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaya göre İslam’da farklı mezhepler ve akımlar olduğu için, bu çoğulcu yapıdan tek bir temsili örgüt modelinin çıkması beklenmemelidir. Bu İslam’ı katolikleştirmek ya da kiliseleştirme çabasından başka bir şey olmayacaktır.

Doksanlı yılların sonunda (1996) Fransız liberal kesimin baskısıyla Belçika hükümeti, temsili bir organın oluşturmak amacıyla, bir tavsiye organı (“Geçici Akil Adamlar Meclisi”) kurulması önerilir. Bu kez böyle bir meclisi Müslüman cemaat kabul etmediğini ve bunun din işlerine müdahale olduğunu açıklar. İslam ve Kültür Merkezi, böyle bir meclis içinde yer almak istemez. Bu öneri de sonuç vermeyince, Komiserliğin yerine kurulan “Eşit Şanslar ve Irkçılıkla Mücadele Merkezi (CGKR) dini cemaatlerle bir görüşme süreci başlatır ve bu görüşler “Geçici Konsey” (*Voorlopige Executieve*) adıyla bir tavsiye organının kurulmasıyla sonuçlanır. Söz konusu organ, 1998 yılında kesin bir temsili organın oluşturulması için bir seçim organize eder. Böylelikle Belçika’da ilk defa, tarafların kabulüyle ve uzlaşmasıyla bir Müslüman temsili organı seçilir. Söz konusu organ 3 Mayıs 1999 tarihinde, “Executief van de Moslims van België” (EMB)¹⁶ olarak Kraliyet Kararı’yla tanınır.

Söz konusu organın oluşturulma biçimi, önceki cemaatlerin tanınma biçiminden farklı olduğu için tartışmalara konu olmuştur. Burada özellikle iki nokta dikkat çekmektedir. Hükümet, daha önce Katolik ve Protestan kiliselere demokratik olma şartını koymadığı halde Müslümanlar için böyle bir şart getirmiş ve seçimi kendi denetiminde yaptırmıştır. Bu din-devlet ilişkileri bakımından sorunlu bir durumdur, çünkü bir dini temsili organın nasıl

¹⁶ Bu metinde söz konusu organ, “Belçika İslam Konseyi” olarak adlandırılacaktır.

olacağına din otoriteleri değil, hükümet karar vermiştir. İkincisi hükümet aşırı görüşlere sahip olan adayları güvenlik gerekçesiyle tarama yoluna gitmiş ve tarama sonunda aşırı kabul edilen adaylar listeden çıkarılmıştır.¹⁷

2005 yılında, bir önceki tarihli yasa (1998) güvenlik yetkisi bakımından uyarlanmıştır. Yeni düzenlemede güvenlik araştırması, dini uygulamalar bağlamında güvenlik risklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Hükümetin çıkış noktası şudur: Güvenlik, hak ve özgürlüklerin kullanmasında kaçınılmaz bir koşuldur. Bu açıdan yeni düzenlemedeki güvenlik kontrolü, Adalet Bakanına önerilecek Belçika'daki temsili organın üyelerinin tanınması için yapılmaktadır.¹⁸

En son yapılan 2005 yılında seçimlerle Belçika İslam Konseyi'nin bileşimi yenilenmiştir. 2014 yılında ise seçim prosedürleri Müslüman cemaatlerin temsiline dayalı bir sisteme yerini bırakmıştır.

İslam'ın Kurumsal Temsili: Belçika İslam Konseyi

Belçika İslam Konseyi, Belçika devletinin Müslümanların meseleleri hakkında görüştüğü resmi müzakere organıdır. Bu organ 17 kişilik bir yönetim tarafından idare edilmektedir. Bu 17 kişiden oluşan yönetime bir başkan ve iki başkan yardımcısı başkanlık etmektedir. Söz konusu yönetim, Belçika Müslümanları Genel Kurulu tarafından seçilmektedir. 51 kişi ve buna eklenen 10 kişiden oluşan Genel Kurulu ise cami temsilcileri tarafından seçilen Belçika Müslümanları Genel Meclisi seçmektedir. Eklenen 10 kişi, kadın ve uzman kişilerden oluşmaktadır. Bu demektir ki yönetimde kadınların belirli bir oranda temsili güvence altına alınmaktadır.

¹⁷ M. Kanmaz, "The Recognition and Institutionalization of Islam in Belgium", Sh. 106-109, The muslim world 92: 99-113, 2002.

¹⁸ Geduldig wachtend op de oogst? Dertig jaar islambeleid in België, Sh. 27, In: Recht van de islam 23, Editor: P. Kruiniger, Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2009.

Konsej yönetimi, Belçika'daki dil bölgelerini dikkate alarak biri Fransızca, diğeri Hollandaca dil bölgesini temsil eden üyelerden oluşan iki kuruldandır. Bu kurullara iki başkan yardımcısı başkanlık etmektedir. Kurullar, Konseyin görev alanına giren konular hakkında yönetime tavsiyelerde bulunmaktadır.

Yönetim belirli konularda çalışma yapmak üzere komisyonlar oluşturma ve atama yetkisine sahiptir. Komisyonlara seçilecek üyeler Genel Kurul ve Konsey yönetiminden olmak zorundadırlar. Dini meseleler için Teologlar Meclisi kurulmuştur.

Belçika İslam Konseyi, bir yandan devlet karşısında İslam'ı ve Müslümanları temsil ederken, diğeri taraftan da din hizmetlerinin organize etmektedir. Din hizmetleri bağlamında yetkili olduğu belli başlı alanlar şunlardır:

- 1) İslam din eğitiminin organizasyonu (imam ve manevi rehberlerin eğitimi ve atanması);
- 2) Yerel dini cemaatlerin (camilerin) tanınma başvuruları ve supervizyonu yapmak;
- 3) Belçika'da radyo ve televizyon programlarının prodüksiyonunu yapmak;
- 4) Helal kesim için sertifika vermek;
- 5) Müslüman mezarlıklarını inşa etmek.

İslam Konseyi, din hizmetleri vermek yanında Belçika toplumunun demokratik bağlamında İslam'ın gelişmesini sağlayarak ekstremizm ve radikalizmle mücadele etmeyi de vizyonu ve misyon edinmiştir.

İslam Politikalarında Son Durum: “Avrupa İslamı” veya “Belçika İslamı” Tartışmaları

Genelde Avrupa özelde ise Belçika’da Müslümanların yerleşik bir toplum haline gelmesi ve İslam’ın kurumsal temsili noktasında ilerlemeler kaydedilmesi beraberinde bazı tartışmaları getirmiştir. Bu tartışmalardan birincisi, İslam’ın Avrupalı bir din olup olmama meselesidir. Bazı kesimler İslamı Batılı olmayan bir din ve kültür olarak görürken, bazı kesimler de Endülüs’ten bu yana İslam’ın Avrupalı bir din olduğu görüşündedir. İlk görüşte olanlar İslam ile Batılı değerlerin uzlaşmasının imkânsız olduğunu ve yerleşik İslam’ın çatışmalar doğuracağını kanaatini taşımaktadır. Görüşlerini kanıtlamak üzere 11 Eylül (2001) terör olaylarını ve bunun akabinde gelişen benzer olayları göstermektedirler. Bu görüşü savunanlar doğal olarak Medeniyetler Çatışması tezine destek vermektedirler. Son yıllarda çokça tartışılan gençler arasında selefilik ve radikalizmin yaygınlaştığına dair meseleler de bu kesimin görüşünü güçlendirmektedir.

Belçika’da aşırı sağ ve ırkçı kesimin temsilciliğini yapan eski “Flaman Bloku”, şimdiki adıyla “Flaman Menfaati” adlı parti başta olmak üzere bu partiye destek veren ya da vermeyen İslam karşıtı kesimler İslam’ın Avrupalı bir din olmadığını dillendirmekte ve sık sık Medeniyetler Çatışması’nın kaçınılmaz olduğunu tekrar etmektedirler. Bu kesimin karşısında yer alan geniş bir yerli toplum ve Müslümanlar ise İslam’ın Avrupa’nın bir parçası olduğunu dile getirmektedirler. İran kökenli Kanadalı düşünür Ramin Cihanbeyli, kendisiyle yapılan bir söyleşide İslam’ın Avrupa’nın bir parçası olduğunu ve Avrupa’da esas sorunun medeniyetler çatışması değil, medeniyetin çöküşü olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Cihanbeyli’ye göre Avrupa

¹⁹ De Morgen, Filosoof Ramin Jahanbegloo: "De islam is deel van het Europese cultuurgoed", <https://www.demorgen.be/buitenland/filosoof-ramin-jahanbegloo-de-islam-is-deel-van-het-europese-cultuurgoed-b22f203b/?referer=https://www.google.com/> (18.03.2019).

kültürel değerler ve figürler konusunda tam bir çöküş yaşamaktadır. Özellikle yeni kuşaklar Avrupa kültürünün önemli düşünürlerini ve onların fikirlerini tanımamaktadır. Erasmus programına katılan öğrenciler Erasmus'un kim olduğunu, Goethe Enstitüsüne giden gençlerin Goethe'nin nasıl bir düşünür olduğunu bilmemektedirler. Avrupa Birliği ve liderleri siyasal ve ekonomik meselelere ağırlık vermiş olup Avrupa'nın kültür ve fikir hayatını ihmal etmektedirler.

Müslümanlar ne kadar kendilerini Belçikalı ve Avrupalı hissediyorlar? Belçikalı Türk araştırmacı Betül Koparan gençler arasında yaptığı bir araştırmada konuştuğu tüm gençlerin Belçika'da istenmeyen bir grup olarak hissettiklerini söylemektedir.²⁰ Çoğu genç, Belçikalı ve Müslüman olmak arasında kalmaktadır. Bu koşullar altında gençler İslam'ı bir sığınma noktası ve tutamaç olarak görmektedir. Leuven Katolik Üniversitesi'nde görevli olan araştırmacı, her şeye rağmen gelecekte farklı topluluklar arasında bir yakınlaşma ve kültürel alışveriş olacağını beklemektedir.

Belçika'da doğup büyüdüğü halde gençleri Belçika toplumundan uzaklaştıran ve bir anlamda etnik olarak İslam'a yaklaştıran atmosfer, bu ülkede 2000'li yılların başında beri Müslümanlara yönelik önyargı, ırkçılık ve İslamofobi'nin artış göstermiş olmasıdır.²¹ Belçika'da 2015 yılında yapılan toplam ayrımcılık bildirimlerinin yüzde 31'ini ırk temelli ayrımcılık, yüzde 17'sini engellilik ve hastalık temelli ayrımcılık, yüzde 4'ünü yaş temelli ayrımcılık ve yine yüzde 4'ünü cinsiyet temelli ayrımcılık oluşturmaktadır. Gerek Hollanda'da gerekse Belçika'da ayrımcılık en fazla iş pazarında karşımıza çıkmaktadır. Hollanda'da kamusal olanaklar ve ticari hizmetlerde

²⁰ Betül Demirkoparan, "Bij veel jongeren leeft het idee dat je moet kiezen tussen Belg en moslim zijn", <https://theo.kuleuven.be/islam-studeren/artikel-knack.pdf> (18.03.2019).

²¹ Kadir Canatan, Avrupa'da Biyoloji ya da 'İrk'in Geri Dönüşü, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/avrupada-biyoloji-ya-da-irkin-geri-donusu/793950> (18.03.2019).

ayrımcılık, iş pazarından sonra hemen ikinci sırada gelmektedir. Belçika'da ise medya ve internette ayrımcılık ikinci sırada yer almıştır. Hem Hollanda'da hem de Belçika'da üçüncü sırada eğitim ve kamusal alanda ayrımcılık gelmektedir. Bu veriler ayrımcılığın, sert sektörlerde vuku bulduğunu göstermektedir. Şöyle ki, bu sektörlerde katılım ya da katılımsızlık modern toplumda bir kişinin toplumsal konumunu belirlemektedir.

Belçika'da ikinci önemli tartışma konusu, Avrupalı ya da Belçikalı bir İslam'ın olanaklı olup olmadığıdır. Bu tartışma yeni olmasa da en son Belçika Adalet Bakanı Koen Geens'in İslam Konseyi'nin bir "Avrupa İslamı gelişmesi" gerektiğine dair açıklaması bu yöndeki tartışmaları alevlendirmiştir. Bakan Geens'in açıklamasına gerekçe teşkil eden olay, Konsey'in kendi içindeki tutucularla yenilikçiler arasındaki tartışmalar ve çatışmalardır. Bakan'ın açıklamasından birkaç önce Konsey başkanı Nureddin Smaili bazı sert çizgi yanlılarının yeniden yapılandırma çalışmalarını sabote ettiklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Bakan şu sözleri sarf etmiştir: "Belçika devleti yıllık olarak önemli miktarda bir destek vermektedir. Biz, Konsey başkanı ve Konseyin çoğu üyeleri olarak Avrupa kültürüyle uyumlu bir islam geliştirilmesi gerektiğine inanıyoruz."²²

Bu açıklamaya karşı selefi ve aşırı kesimlerden, bunun imkânsızlığına dair sert bir tepki gelirken, daha sağduyulu kesimlerden ise "zorlama" yoluyla bir Avrupa İslamı'nın olamayacağı ve bunun laiklik ilkesine aykırı olduğu şeklinde görüşler dile getirilmiştir. Hizb-i Tahrir'in Hollanda Basın/Medya Bürosu bir bildiri yayınlanmış ve bu müdahaleyi "din özgürlüğüne bir müdahale" olarak değerlendirmiştir. Örgüt adına açıklama yapan Okay Pala, yazılı bildiride şu soruyu sormaktadır: "Dini inançlar karşısında tarafsız

²² "Moslimexecutieve moet helpen Europese islam te creëren", 20 Ocak 2016, VRT journaal, <https://www.koengeens.be/news/2016/01/20/moslimexecutieve-moet-helpen-europese-islam-te-creeren> (18.03.2019).

(nötral) bir pozisyonda olduğunu iddia eden hükümet neden İslam'ın şekillenmesine karışmaktadır?"²³ Sonuç olarak Müslümanlar hükümet karşısında tek bir vücut olmaya çağrılıyor ve devlet yardımı almak için "Avrupa İslamı" projesine taraf olanlar oportünist olmakla suçlanıyor.

İslam Partisi, bırakın bir Avrupa İslamı ya da Belçika İslamı geliştirmeyi Belçika'da "yüzde yüz" bir İslam devleti kurmak istediğini ifade ediyor.²⁴ Parti'nin seçilmiş belediye meclis üyesi Rıdvan Ahruş bu amacı nasıl gerçekleştireceklerini soran gazeteciye "Belçika anayasasına dokunmadan" diyerek cevap veriyor. Yine söz konusu kişi, otobüs şoförlüğü yaptığını ve kadınların kendisine şikâyetlerle geldiğini, bu şikâyetleri girmenin yolunun kadın ve erkekleri otobüste ayırmakla çözülebileceğini savunuyor. Daha da önemlisi bunu dini gerekçelerle değil, insani nedenlerle talep ettiğini vurgulamaktadır.

Siyasetbilimci Cemal Şeddat, başka bir açıdan "Avrupa İslamı" tezine karşı çıkmaktadır.²⁵ Ona göre bu söylemin arkasında yatan gerekçe, İslam'ın şiddet yanlısı ve kadın düşmanı bir din olarak yansıtılmasıdır. Bu yaklaşım, Müslümanlar arasındaki çeşitliliği hesaba katmamakta ve İslamı monolitik bir din olarak lanse etmektedir. Oysa İslam tarih boyunca müfessirler tarafından farklı yorumlanmıştır. Şeddat'a göre bu tefsir işlemi bugün için de mümkündür, yeter ki İslam'ın kaynakları hakkında yeterli bir bilgi sahibi olunsun. İslam'ın bağlamsal okuması, Avrupa'da da yeni yorumları gündeme getirebilir. Ancak bugün siyaset dışardan Müslümanlara bir din yorumu dikte

²³ "België duwt 'Europese islam' verhaal door de strot, sommigen slikken het vrijwillig in", 23-01-2016, <https://hizb-ut-tahrir.nl/index.php/persverklaringen/500-belgie-duwt-europese-islam-verhaal-door-de-strot-sommigen-slikken-het-vrijwillig-in> (21.03.2019).

²⁴ "İslam-partij wil mannen en vrouwen scheiden in openbaar vervoer", 6 april 2018, <https://panorama.nl/nieuws/binnenland/islam-partij-belgie> (21.03.2019).

²⁵ 'Een gedwongen Europese islam, een islam light, is gedoemd om te falen', 01/12/17, https://www.knack.be/nieuws/belgie/een-gedwongen-europese-islam-een-islam-light-is-gedoemd-om-te-falen/article-opinion-931791.html?cookie_check=1553273597 (22.03.2019).

ettiği için böyle bir Avrupa İslamı, yani ılımlı bir İslam başarısız kalmaya mahkûmdur.

Avrupa İslamı hakkındaki tartışmaların hangi düzeyde ve neden yapıldığı her zaman açık olmadığı gibi din-devlet ilişkilerinin nazik yapısı nedeniyle siyasetin yaptığı yorumlar da dışardan ve zorlama olarak karşılanmaktadır. Bu tartışma hangi düzeyde yapılırsa yapılsın bunu Müslümanlar kendi içinde yapmalı, siyaset ise bu tartışmalar doğrultusunda imkânlar sunmalı ve şartları iyileştirmelidir. Ya değilse bugün yapılan tartışma sonuç verici olmayacak ve Avrupa'da İslam polemik konusu olmaya devam edecektir.

Aktüel Sorunlar ve Çözüm Yolları

Çok uzun bir zamanı alan süreç sonunda Belçika'da İslam'ın kurumsal temsili gerçekleşmiş ve somut bir biçime dönüşmüştür. Ancak bu uzun zamana yayılan tanınma pek çok sorunun ötelenmesine yol açtığından bugün Belçika Müslüman toplumu, bu ötelenmiş ve birikmiş sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Eğer Belçika hükümeti ve kamu kurumları bugün İslam'dan kaynaklanan zor sorunlarla uğraşıyorsa bundan şikâyet etmeye hakları yoktur, çünkü bu sorunların oluşmasında onların çok fazla payı bulunmaktadır.

Bugün Belçika'da Müslümanları ve İslam Konseyi'ni uğraştıran sorunların başında hala tamamlanmamış bir süreç olan yerel camilerin tanınma sorunu gelmektedir. Deyim yerinde ise Belçika'da ulusal bir tanınma gerçekleşmiş, ancak yerel düzeyde tanınma süreci devam etmektedir. Belçika İslam Konseyi'nin sitesinden aldığımız en aktüel bilgilere göre toplam 44 tanınmış yerel cemaat ya da cami bulunmaktadır. Tanınmış camilerin 27'si Brüksel, 17'si ise Flaman bölgesindedir.²⁶

Yerel düzeyde tanınma süreçleriyle ilgili olarak yapılan iki önemli eleştiriden birisi, prosedürlerden kaynaklanan sebeplerle bu sürecin uzun olması, diğeri

²⁶ <https://www.embnet.be/nl/erkende-moskeeen>, (27.03.2019).

de tanınmış camilerin etnik gruplar açısından dengeli ve oranlı olmamasıdır. Şu ana kadar tanınmış Fas ve Arap kökenli camilerin sayısı, Türklerinkinden daha az bulunmaktadır.²⁷ Öyle görünmektedir ki, birçok yerel camii cemaati, yerine getirilmesi gereken kriterleri sağlayamamakta ve başvuru yapamamaktadır. Diğer taraftan yapılan başvurular da her zaman hızlı ve beklenen zaman içinde işleme alınmamaktadır.

Yerel camii ve cemaatlerin tanınması ve bu tanınmaya bağlı olarak bazı olanaklara kavuşması için yerine getirilmesi gereken yedi kriter ya da şart bulunmaktadır. İlk kriter bir nevi kimlik belirlemesidir. Cami derneğinin ikamet yeri, adresi, tüzel kişiliği ve imamla ilgili bilgilerin beyan edilmesiyle bu kriter yerine getirilmektedir. İkinci kriter cemaatin oturduğu bölgenin tanımlanmasıyla ilgilidir. Camii ve cemaatin bulunduğu yer ve kapsam alanı yöneticilerce belirlenmelidir. Üçüncü olarak başvuru dosyasında tanımlanan bölge içinde cami ve derneğin binası veya hizmet sunan başka altyapılarıyla ilgili bilgiler verilmelidir. Bu mülklerin kime ait olduğu ve nasıl işletildiği bu bilgilere eklenmelidir. Dördüncü olarak dosyada ilgili caminin din görevlisi için federal hükümetten maaş talebinin olup olmadığı belirtilmelidir. Şu an din görevlilerinin bir kısmı devletten maaş almaktadır.²⁸

Beşinci olarak ilgili camii veya derneğin miras ve mali bütçesine ilişkin bilgiler verilmelidir. Mali bütçeye ilişkin bilgiler, sadece cemaatin camiye işletme potansiyelini anlamak için değil, aynı zamanda caminin olası yurt-içi ve yurt-dışı finans kaynaklarını ve ülkelerle ilişkilerini belirlemek içindir. Altıncı olarak yerel cemaatin toplumsal işlevi, cemaat sayısı ve çevreyle

²⁷ A. Overbeeke, Geduldig wachtend op de oogst? Dertig jaar islambeleid in België, Sh. 30-31, In: Recht van de islam 23, Editor: P. Kruiniger, Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2009.

²⁸ 2007-2010 yılları arasında Flaman bölgesinde 36 din görevlisi devletten maaş almaktadır. Bakınız: Floor Ketels, De Juridische Integratie van de islam in België en andere landen, Sh. 48, Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Gent 2010.

ilişkileri temel alınarak belirlenmeli ve beyan edilmelidir. Bu kriter cemaatin ve cami yöneticilerinin yapıcı olup olmadıklarını ve toplumsal bütünleşmeye katkı sunup sunmadıklarını anlamak için konulmuştur. Son olarak ilgili cemaat veya dernek bazı güvenceler vermek durumundadır. Bu güvencelerden birisi din görevlisinin uyum kursuna katılım sağlaması diğeri de insan hakları ve Anayasa'ya bağlılık yeminidir. Bu sonuncu kriter, hükümet ve yerel otoritelerle işbirliğini de kapsamaktadır. Bu işbirliği, özellikle insan hakları ve Anayasa'ya aykırı hallerin beyan edilmesiyle ilgilidir.

Son kriter Belçika'nın ırkçı partisi olarak bilinen "Flaman Menfaati"nin lideri olan F. Dewinter'in önerisiyle kabul edilmiştir. Ona göre İslam dini hoşgörüsüz, din özgürlüğünü ve kadın-erkek eşitliğini kabul etmeyen bir yapıya sahiptir. İslam içinde entegrasyonu engelleyen unsurlar bulunmaktadır. Özellikle fundamentalist gruplar Müslüman cemaatler içinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Tüm bu durumlara karşı camii ve yöneticilerinden güvenceler alınmalı ve ona göre devlet yardımlarını kullanmalıdırlar.

Yerel tanınma sorunlarına ek olarak Belçika İslam Konseyi, helal kesim, imam eğitimi ve din dersleri gibi konularla uğraşmaktadır. Belçika'da İslami usullere göre hayvan kesiminin yasaklanmasına yönelik tartışmalar geçen sene yoğunlaşmış, önce ülkedeki Fransızca konuşanların ağırlıklı yaşadığı Valonya Parlamentosunun Çevre Komisyonu helal kesimin yasaklanmasını öngören tasarıyı kabul etmişti. Benzer bir tasarı kısa süre sonra Flaman Parlamentosunda da kabul edilmiş, tartışma Brüksel Parlamentosuna da sıçramıştır. Flaman bölgesindeki yasağın ardından Valonya'da da yasağın 1 Eylül 2019'dan itibaren geçerli olması öngörülmüyor.

Bu yasak, hayvanların şoklanmadan kesilmesiyle ilgili olup özellikle teknik altyapı yetersizlikleri olan mezbahaneleri hedef almaktadır. Bu karara karşı

İslam Konseyi dava açmış ve kazanmıştır. Mahkeme bu yasağın din özgürlüğüne aykırı olduğunu kabul etmiştir. Ancak ilgili Bakan'ın Avrupa mevzuatına ilişkin gerekçeleri sebebiyle karar Avrupa Mahkemesine havale edilmiştir.

Helal kesim konusunda Belçika otoriteleri ile Müslümanları karşı karşıya getiren nokta, iki farklı değer sisteminden ve bunlarla ilgili düzenlemelerden kaynaklanmaktadır. Belçika'da bir yandan din özgürlüğü diğer yandan ise çevre ve hayvan haklarıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Zaman zaman hayvan hakları ve bu hakları savunanların iddiaları, din özgürlüğünün uygulamasına galip gelmektedir. Müslümanlar, kesim sırasında hayvanın acı çekmemesi için tüm önlemlerin alındığını belirtmelerine rağmen yasak uygulamaya konulmuştur. Bu konu, ayrıca Konseyin Fetva Komisyonunu ilgilendirmektedir. Şöyle ki Fetva Komisyonunda yer alan teologlar, şoklanarak yapılacak olan kesim işleminin İslami olmadığını beyan etmektedirler.

Belçika'da imam ve din dersi öğretmenlerinin eğitimi önemli bir mesele olarak hala güncelliğini korumaktadır. Tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Belçika'da da söz konusu meslek elemanlarının Avrupa'da ve ikamet edilen ülkelerde yetiştirilmesi istenmektedir. Bu isteğe olumlu bakan çevreler olduğu gibi olumsuz bakan çevreler de bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Türkiye'den imam ve din dersi öğretmeni getirmeye alışık olan çevreler bu eğitimlerin kalitesi konusunda sorular sormakta ve mevcut durumun daha iyi bir çözüm olduğunu savunmaktadırlar. Hatta söz konusu çevreler din dersinin veya vaazların ana dilde olmasının bir başka faydasına atıfta bulunmakta ve yeni kuşakların kendi dilini muhafaza etmesini de sağladıklarını iddia etmektedirler. Ancak Avrupa'daki konjonktür ve gelişmeler bu görüşleri tartışmalı bir hale getirmiştir.

Belçika İslam Konseyi, imam eğitimi ve din dersi öğretmeni yetiştirmeye yönelik çabaları olumlu görmekte ve hatta Başkan Salah Echallaoui “Belçika ve Avrupa demokratik bağlamında kök salmış açık bir İslam” için sorumluluk üstleneceklerini açıklamıştır.²⁹ Ancak bugüne kadar bu iki konuda yeterince yol alınmış değildir. Özellikle imam eğitimi konusunda sabırlar taşmakta ve imamların dış ülkelerden getirilmesine karşı muhalefet gün geçtikçe artmaktadır. Bunun sebepleri arasında siyasette aşırı sağın ve toplumda İslamofobinin artması yanında yurtdışından gelen imamların aykırı açıklamaları ve faaliyetleri önemli bir rol oynamaktadır. Yine Avrupa İslamı konusundaki ısrar, bunun ancak Avrupa’da yetişen imamlarla mümkün olacağı teziyle birlikte yürütülmektedir. Şu da bir gerçek ki, yurtdışından gelen imamlar Avrupa’da yetişen yeni kuşaklara rol model olamamakta ve ciddi iletişim sorunları yaşamaktadırlar.

²⁹ <https://www.embnet.be/nl/opleiding-van-imams-door-de-grote-moskee-reactie-van-het-emb> (27.03.2019).

